

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ*

Ε ΜΙΑ ΠΕΡΙΜΕΤΡΟ 10 χιλιομέτρων περίπου είναι τρία μοναστήρια. Τοῦ Ἀϊ-Λιά ψηλά στό λόφο, τῶν Πατέρων δυτικά, εὐθεία κάτω πρός τό ποτάμι, καί τῆς Παλιουρῆς νότια. Ἄν τά ἐνώσεις μέ νοητές εὐθεῖες σχηματίζεις ἕνα ὀρθογώνιο τρίγωνο, μέ τήν ὀρθή γωνία του στό μοναστήρι τῶν Πατέρων. Τῆς Παλιουρῆς, ἂν καί δέν ἔχει καλόγερους, σώζεται σέ κατοικήσιμη κατάσταση. Ὅπως τῶν Πατέρων εἶναι κι αὐτό κοντά στό ποτάμι πού, κυλώντας νότια, περνάει δίπλα τους.

«Λίγο μετά τή Λευκοθέα στρίβουμε δεξιά γιά τό μοναστήρι τῆς Παλιουρῆς, πού φαίνεται καί ψηλά ἀπό τό δρόμο. Ὁ τόπος ἐδῶ εἶναι εἰδυλλιακός, μέ πανύψηλα πλατάνια καί μεγάλη βλάστηση, ἀφοῦ ὑπάρχει ἄφθονο καί δροσερό νερό.

»Τό μοναστήρι εἶναι ἀφιερωμένο στή Γέννηση τῆς Θεοτόκου.

»Εἶναι ὅλο περιτειχισμένο καί τά κελιά του καταλαμβάνουν ἄρκετό μέρος τοῦ τοίχου.[...] Ἡ παράδοση, ὅπως καί σέ πολλά ἄλλα μοναστήρια, ἔτσι κι ἐδῶ μᾶς λέει ὅτι βρέθηκε ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας ἀνάμεσα σέ θάμνους, παλιούρια, καί ἔτσι κάπως χτίστηκε τό μοναστήρι καί ὀνομάστηκε τῆς Παναγίας τῆς Παλιουρῆς ἢ Παλιουρώτισσας.»

(Νίτσα Σινίκη-Παπακώστα, *Ἡπειρος, ἐκκλησιές καί μοναστήρια*, Δωδώνη 1996.)

Ὅταν ἔπαιρνε τό δρόμο πρός τή θάλασσα ἄνοιγε πάντα ἡ διάθεσή του. «Θάλασσα! — ὁ ἐλεύθερος δρόμος!», εἶπε ὁ Μπεράτης. Σ' αὐτόν ἄρεζε νά μνημονεύει: Θάλασσα, ὁ ἀνοιχτός δρόμος... Εἶχε πάρει τό δρόμο τῆς θάλασσας, ἀλλά μετά ἀπό λίγα χιλιόμετρα, ἔστριψε δεξιά στόν κατηφορικό χωματόδρομο καί κατέβηκε στήν ἐξωτερική αὐλή τοῦ μοναστηριοῦ. Μέ τήν τσάντα μέ τά μπουκάλια στό χέρι στάθηκε μπροστά στήν μεγάλη ἐξώπορτα πού τήν βρῆκε κλειδωμένη. Ὁ φίλος του εἶχε ἀργήσει. Ἄφησε τήν τσάντα στό αὐτοκίνητο καί ἤπιε λίγο νερό ἀπό τήν πέτρινη πηγὴ πού ἔτρεχε στήν ἄκρη τῆς ἐξωτερικῆς αὐλῆς, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπό τήν ἐξώπορτα τοῦ Μοναστηριοῦ. Ἐβρεξε τά χέρια του καί κάθισε στό διπλανό παγκάκι νά τόν περιμένει. Τά θεόρατα πλατάνια, πού σκίαζαν τό πλάτωμα τῆς ἐξωτερικῆς αὐλῆς, τό νερό τῆς πηγῆς πού ἔτρεχε, τό

βαθύ βουητό του ποταμιού, ό δροσερός άέρας, τό θρόισμα τών φύλων, είχαν συνδυαστεί έδώ μέ τήν παρουσία του φίλου του. Όμως άργοῦσε. Άφησε ένα σημείωμα στό τζάμι του αὐτοκινήτου καί πήρε τό λοξό μονοπάτι πρós τό ποτάμι. Βαδίζοντας δέν έβλεπε τίποτε άλλο από τά δύο πλάγια του μονοπατιού. Πυκνή βλάστηση από γράβους, κρανιές, κουτσουπιές, πάλιουρους, πουρνάρια, πυράκανθους, άγράμπελες καί άλλα φυτά, έφτιαχναν ένα άδιαπέραστο τείχος από δώ κι από κεϊ. Άκουγε μόνο, καθώς προχωρούσε όλοένα καθαρότερα τό βουητό του ποταμιού. Φτάνοντας πολύ κοντά όσφράνθηκε εκείνη τή λεπτή άπόπνοια του νερού καί τό έντονο άρωμα τής μέντας — αισθήσεις πού του θύμιζαν τό άλλο ποτάμι τών παιδικών του χρόνων. Προχώρησε δεξιότερα, πέρα από τά χαλάσματα του παλιού νερόμυλου, εκεί πού τό νερό κρεμοῦσε κι έπεφτε μέ θόρυβο μέσα στη σούδα. Άκούμπησε σ' έναν πλαγιαστό βράχο πού ή μιά του πλευρά βρεχόταν από τό νερό καί άφέθηκε νά παρακολουθεϊ τόν άλλο πλαγιαστό βράχο. Έβγαινε από τό βάθος τής σούδας, πολύ κοντά καί παράλληλα πρós τή φορά του καταρράκτη. Πάνω στη λεία επιφάνεια, πού γυάλιζε από τά νερά πού τήν πιτσιλοῦσαν, στραφτάλιζαν στό ήλιοβασίλεμα τά ψάρια πού πετάζονταν μέ φόρα ψηλά καί μετά κατακυλοῦσαν μέ τινάγματα χορευτικά πάλι στό νερό. Ένα παιχνίδι τών ψαριών πού τό ΄ξερε πολύ καλά. Σέ μιά τέτοια περίπτωση είχαν ανοίξει δίπλα από τόν πλαγιαστό βράχο μιά μακρουλή γούβα νά πέφτουν εκεί τά ξεστρατισμένα ψάρια καί νά μένουν παγιδευμένα. Κάθε τόσο ένας από τήν παρέα τους άφηνε στην άκρη τό μακρύ ξύλο μέ τό άγκίστρι καί πέρναγε άπέναντι από τόν πόρο νά δει τήν γούβα. Από κεϊ, καθώς τό βουητό του νερού σκέπαζε τή φωνή του, έδειχνε μέ τά δάχτυλα τών χειρών του πόσα είχαν παγιδευτεί. Προτού νά φύγουν μάζευαν τή σοδειά καί άνοιγαν τή γούβα πρós τόν καταρράκτη. Πέστροφες ποτέ δέν είχαν πιάσει έτσι, μόνο μικρότερα άσημόγκριζα μπριάνια. Τίς πέστροφες τίς έβλεπαν βαθιά, εκεί πού καθάριζε ό άφρός, νά στέκονται σαν ξύλα ή νά κυκλοφορουν ράθυμα...

Καθώς ό ήλιος κρύφτηκε καί τά νερά σκούρυναν, τά ψάρια άραίωσαν τά πηδήματά τους. Άφησε τό ζεστό βράχο καί πήρε τήν άνηφόρα. Φτάνοντας στό μοναστήρι είδε πώς ό φίλος του δέν είχε έρθει. Κάτι ξαφνικό ή κάποια έκτακτη ύπόθεση στη μητρόπολη... Ήταν πιά όχτώμιση — μιάμιση ώρα περασμένη από τή συμφωνία τους. Άφησε μέ βαρεία καρδιά τό μοναστήρι καί γύρισε στό χωριό.

Ἀνέβηκε στό σπίτι καί ξάπλωσε στό κρεβάτι. Εἶδε τούς ρόζους στό ταβάνι, ἀλλά δέν εἶχε ὄρεξη νά παίξει μαζί τους. Μέτρησε ἄκεφα τίς σανίδες ἀπό τή μιά ἄκρη ὡς τήν ἄλλη. Ἦταν 35, ὅσες τίς ἤξερε ἀπό ἄλλες φορές. Οἱ σανίδες μετριόνταν εὐκόλα, τό δύσκολο ἦταν νά ὑπολογίσει τόν μέσο ὄρο τῶν ρόζων πού ἀντιστοιχοῦσε σέ κάθε μιά. Πέρυσι τό χειμῶνα εἶχε βγάλει τόν μέσο ὄρο ἀπό τίς 18 βορινότερες. Ἦταν ἓνα βράδι πού τό ραδιόφωνο δέν ἔπιανε BBC — οὔτε στήν νοτιοανατολική γωνιά τοῦ δωματίου, ὅπου κουβαλοῦσε συχνά τήν καρέκλα καί τό ραδιόφωνο. Ἐξω ἔβρεχε ἀσταμάτητα. Περπατοῦσε πέρα δῶθε καί ξαφνικά ἄρχισε νά μετράει τούς ρόζους τῆς κάθε σανίδας. Σ' ἓνα μπλοκάκι πάνω στό τραπέζι σημείωνε τόν ἀριθμό πού ἔβρισκε. Ἀπό τή δυτική πλευρά τοῦ δωματίου ὡς τήν ἀνατολική, παράλληλα πρός τό κρεβάτι, καθὼς δέν ἔφταναν μονοκόμματα, οἱ σανίδες ματίζονταν ἡ μιά μέ τήν ἄλλη. Αὐτός λογάριζε τίς ματισμένες μονοκόμματα, σειρά-σανίδα. Ἀπό τίς 18 πού εἶχε μετρήσει εἶχε βγάλει μέσο ὄρο 42 καί κάτι ρόζους γιά τήν κάθε σειρά...

Φαντάστηκε διαφορετική τή βραδιά του.

...Θά ἔβαζε μπροστά τό αὐτοκίνητο, θά περνοῦσε τίς στροφές, θά προσπερνοῦσε τά ἐνδιάμεσα χωριά καί θά κατέβαινε στό μοναστήρι. Ἡ μεγάλη ἐξώπορτα δέν θά 'ταν κλειδωμένη, θά τήν τραβοῦσε ν' ἀνοίξει, θά περνοῦσε μέσα καί θά τήν ἔκλεινε. Ὁ φίλος του θά ἦταν πάνω στό χαγιάτι. Θά ἐτοίμαζε τό λούξ καί τά ἄλλα μικροπράγματα. Αὐτός θά κουβαλοῦσε τά μπουκάλια τό κρασί. Ἐκεῖνος θά κοίταζε μιά τό χέρι του μέ τήν τσάντα καί μιά αὐτόν μέ νόημα καί στό ροδαλό του πρόσωπο θά ἔσκαγε τό γνωστό χαμόγελο. Θά τόν καλωσόριζε καί θά 'παιρναν θέση ἀντικριστά στόν παλαιῖκό πάγκο. Θά ἔλεγαν τά συνηθισμένα: πῶς πέρασε ἡ μέρα, ἂν ἦταν κουραστική, ἂν εἶχε κάνα ἀπρόοπτο, τί ἔγινε τίς προηγούμενες μέρες κ.λπ. Θά ἐτοίμαζαν τά κελιά τους καί τά ἄλλα ἀπαραίτητα τῆς βραδιᾶς. Ἐπειτα θά κατέβαιναν στό καθολικό γιά τόν ἑσπερινό. Ἐκεῖνος θά γύριζε τό χοντροφτιαγμένο γύφτικο κλειδί στήν χαμηλή πόρτα, πού θά 'νοιγε τρίζοντας γοερά. Θά τούς χτυποῦσε ἀμέσως μυρωδιά ἀπό ταγκό λάδι καί καμένο κερί. Θά ἦταν σκοτεινά καί θά ἀναβαν καντήλια καί κεριά. Ἐκεῖνος θά πήγαινε στό ἱερό καί θά ἄλλαζε πρόχειρα. Θά ἤξερε ποῦ νά πάει, τί νά κάνει, τί νά πεῖ. Αὐτός ὄρθιος μπροστά στό ἀναλόγιο θά ἔνωθε πάλι

ἄβολα. Ἄν καί θά τοῦ τά εἶχε ἐξηγήσει, ἤξερε πῶς θά ἔκανε λά-
θη. Περισσότερο ὅμως θά ἐνωθε ἄβολα ἀπό τό περιβάλλον. Πολύ
διαφορετικά ἦταν στήν ἐκκλησιά τοῦ χωριοῦ του, ὅταν μικρός
βοηθοῦσε τόν παππά. Οἱ εἰκόνες τότε ἦταν τόσο οἰκεῖες πού λές
καί ἀνῆκαν στόν πληθυσμό τοῦ χωριοῦ του. Κι ὅταν πήγαινε νά τε-
λειώσῃ ἡ λειτουργία, μετά τό «Πάτερ ἡμῶν», εἶχαν τήν χαρούμε-
νη προσμονή τῶν παιχιδιῶν πού τόν περίμεναν. Ἐδῶ δέν ἤξερε πῶς
νά φερθεῖ μέ τίς εἰκόνες. Θά κοίταζε ἀπέναντί του στήν τοιχογρα-
φία τούς Ἁγίους στήν ἀράδα. Πρόσωπα ἀσκητικά, αὐστηρά, σχε-
δόν βλοσυρά. Ἄν ἔπαιρνε τίς ἐκφράσεις τους τοῖς μετρητοῖς θά ἔ-
πρεπε νά φύγῃ ἀπό τήν ἐκκλησία σάν παρείσακτος. Μολαταῦτα θά
ἐπέμενε νά τούς κοιτάζῃ. Θά προσπαθοῦσε νά διακρίνῃ στή ματιά
τους κάτι ἀπό τή διπλή ὄψη τῆς ζωῆς. Θά τούς κοίταζε καί θά
συλλογιζόταν ἂν εἶχαν κάποτε κι αὐτοί ἀστείευτεῖ. Ἄν ἦταν κάπο-
τε παιδιά πού πῆραν μέρος σέ παιχίδια. Θά ἔπαιζαν ἄραγε μαζί
τους σάν μικρά παιδιά στή σούδα τῆ Γεράνια; ...Στή σούδα τῆ Γε-
ράνια καταμεσήμερο μέ τά μάτια μισόκλειστα ἀπό τόν ἥλιο. Τά ρου-
χαλάκια πεταμένα ἀπέναντι στίς κροκάλες κι αὐτοί ὀλόγυμνοι πά-
νω στόν κοζακιένιο βράχο, πού ἄλλαζε τό ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ καί
γινόταν σούδα βαθιά, γεράνια. Ἐριχναν μιά τρύπια δεκάρα στά ρη-
χότερα καί βουτοῦσαν νά τῇ βροῦνε ἡ συναγωνίζονταν σέ μακροβού-
τια ἢ σέ κωλοτοῦμπες στόν ἀέρα πέφτοντας μέ παφλασμό μέσα στό
νερό ἢ ἔπαιζαν σκλαβάκια κολυμπώντας, χωρισμένοι σέ δύο ὁμά-
δες... Ἄραγε θά ἔπαιζαν σάν συνομήλικοι μαζί τους; Θά ἔριχναν
κωλοτοῦμπες μέ τά ἀχαμνά τους στόν ἀέρα προτοῦ νά κοπανίσουν
μέσα στό νερό; Θά φώναζαν ἔε-ὄπ! ὅταν, παίζοντας σκλαβάκια, θά
ἔπιαναν παιδιά τῆς ἄλλης ὁμάδας βουτώντας τά κεφάλια τους στό
νερό; Θά σκαρφίζονταν σκανδαλιές;... Ἴσως ὅμως θά τούς ἔβλεπε
ἔτσι ἐπειδή τό ἡμίφως ἔδειχνε περισσότερο ἄκαμπτες τίς μορφές
τους. Ἴσως μέ ἄλλο τρόπο νά ὑπῆρχε στό ὕφος τους ἡ ἀμφίθυμη
φύση τῶν πραγμάτων. Θά προσπαθοῦσε νά τούς δεῖ διαφορετικά.
Θά κοίταζε μέ διφορούμενη διάθεση τίς γωνίες τοῦ προσώπου τους,
τίς ρυτίδες τοῦ μετώπου τους, τή διεύθυνση τῆς ματιᾶς τους. Θά
προσπαθοῦσε νά ὑποθέσῃ τήν ιδέα τους γιά τήν πολιτική κατάστα-
ση. Θά ξεχνιόταν, ὡς τήν ὥρα πού, σάν σέ ὕπνωση ἀπό τήν ὁποία
συνερχόταν, θά ἤχοῦσε ζωηρότερα στί' αὐτιά του ἡ γλυκεῖα φωνή
τοῦ φίλου του.

«...Τοῦ ἱλαρῶναι πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ· καί ἄρτος καρδίαν ἀνθρώ-
-

που στηρίζει. Χορτασθήσονται τά ξύλα τοῦ πεδίου, κέδροι Λιβάνου, ἄς ἐφύτευσας. Ἐκεῖ στρουθία ἐννοσεύσουσι, τοῦ ἐρωδίου ἡ κατοικία ἡγεῖται αὐτῶν. Ὅροι τά ὑψηλά ταῖς ἐλάφοις, πέτρα καταφυγή τοῖς λαγωοῖς. Ἐποίησε σελήνην εἰς καιρούς· ὁ ἥλιος ἔγνω τήν δύσιν αὐτοῦ. Ἐθου σκότος, καί ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τά θηρία τοῦ δρυμοῦ. Σκύμνοι ὠρυόμενοι τοῦ ἀρπάσαι, καί ζητῆσαι παρὰ τῷ θεῷ βρῶσιν αὐτοῖς. Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καί συνήχθησαν, καί εἰς τάς μάνδρας αὐτῶν κοιτασθήσονται. Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐπὶ τό ἔργον αὐτοῦ, καί ἐπὶ τήν ἐργασίαν αὐτοῦ ἕως ἑσπέρας. Ὡς ἐμεγαλύνθη τά ἔργα σου, κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καί εὐρύχωρος· ἐκεῖ ἔρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ζῶα μικρά μετὰ μεγάλων. Ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται· δράκων οὗτος, ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῇ. Πάντα πρὸς σέ προσδοκῶσι, δοῦναι τήν τροφήν αὐτῶν εἰ εὐκαιρον. Δόντος σου αὐτοῖς, συλλέξουσιν...»

Αὕτη ἡ σιγανή γλυκειά φωνή μέ τῇ συναισθηματικῇ ἔνταση, θά τόν πήγαινε κάμποσα χρόνια πίσω, σ' ἓναν ἄλλο ἑσπερινό. Φοιτητικὴ ἐκδρομὴ στό Μέγα Σπήλαιο. Στό ἐσωτερικὸ παρεκκλησάκι τοῦ μοναστηριοῦ οἱ καλόγεροι στέκονταν ἀντικριστά στά στασίδια. Ὅρθιοι, σέ δύο σειρές, πολὺ κοντά ἢ μιά στήν ἄλλη. Ἀπὸ ψηλά, ἀπὸ τό μικρὸ παραθυράκι, τό φῶς πού ἔπεφτε ἔδειχνε πῶς ἔξω ἦταν ἡ-λιόλουστη ἀκόμα μέρα. Στό μακρὸ διάδρομο ἐρημιά. Τί τόν τράβηξε, περνώντας διαστικά μέ τῇ μπάλα παραμάσχαλα στό διάδρομο, νά κοντοσταθεῖ; Νά τρέξει ὕστερα νά δώσει τῇ μπάλα στοὺς συμφοιτητές του, πού φλυαροῦσαν ἔξω στήν αὐλὴ παρέες παρέες, καί νά γυρίσει νά περάσει τό θυροστόμι τοῦ στενοῦ παρεκκλησιοῦ καί νά μείνει κολλητὰ στή θύρα; Οἱ καλόγεροι ἀρκετὰ νέοι, ἐννιά σέ κάθε πλευρά, ἔψελναν ἐναλλάξ τήν ἀκολουθία, παραμονή τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Μέ σιγανές, λεπτές, μελωδικές, ἀπροσδόκητα παθητικές, σχεδὸν αἰνιγματικὰ κατανυκτικὲς φωνές. Αἰνιγματικὰ κατανυκτικὲς... Στά παιδικὰ του χρόνια ἔτυχε ν' ἀκούσει —στόν κάθαρο τοῦ καλαμποκιοῦ ἢ σέ πανηγύρια— ἀγόρια μέ κορίτσια σέ ἐναλλάξ ἐρωτικά τραγούδια. Ἀνάμεσά τους ξεχώριζες κάποτε φωνές ἰδιαίτερα παθητικές, σχεδὸν ἐπικλητικές. Φωνές μενεξεδένιες, τριανταφυλλίες, ξανθές, μέ δύο, μέ τρεῖς, μέ πολλές ἀποχρώσεις, πού ἂν τίς συγκέντρωνες, ἂν ἦταν δυνατόν, θά ἔφτανες ἴσως στήν αἰσθηματικὴ ἀτμόσφαιρα πού τόν εἶχε καθηλώσει στό παρεκκλησάκι.

«Ὅτι πρὸς σέ, Κύριε Κύριε, οἱ ὀφθαλμοί μου» θά ἔψελνε ὁ φί-

λος του «ἐπί σοί ἤλπισα, μή ἀντανέλης τήν ψυχὴν μου.

»Φύλαξόν με ἀπό παγίδος, ἥς συνεστήσαντό μοι, καί ἀπό σκανδάλων τῶν ἐργαζομένων τήν ἀνομίαν.

»Πεσοῦνται ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτῶν οἱ ἁμαρτωλοί· κατά μόνας εἰμί ἐγώ, ἕως ἄν παρέλθω.

»Φωνή μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, φωνή μου πρὸς Κύριον ἐδεήθην...»

Συνεπαρμένος ἀπὸ τὸν αἶσθημα μέ τό ὅποιο ψέλνονταν τά λόγια αὐτά θά ἀπαντοῦσε, ὅταν θά ἐρχόταν ἡ σειρά του, στὸν ἴδιο τόνο: «Σοί Κύριε» καί «Ἀμήν» καί «Κύριε, ἐλέησον», «Καί τῷ πνεύματί σου» καί πάλι «Ἀμήν», ἐνῶ ταυτόχρονα θά τοῦ διδωνόταν ἡ ἰδέα πῶς ὁ φίλος του ἦταν ὅπωςδὴποτε ἐρωτευμένος.

Μετά τὸν ἐσπερινό θ' ἀνέβαιναν στό χαγιάτι, στὸν μακρὺ παλαιϊκό πάγκο. Θά ἔμεναν μέσα στὸν φωτεινὸ κύκλο τοῦ λούξ, πού θά ἔκοβε ἓνα μέρος ἀπὸ τό χαγιάτι καί τήν αὐλή. Ὁ συριχτός ἦχος του θά συνδυαζόταν μέ τό κελάρισμα τῆς ἐσωτερικῆς πηγῆς κάτω στή αὐλή καί τό βαθύ βουητό τοῦ ποταμοῦ, δίνοντας τό ρυθμὸ στό χρόνο. Χέρι χέρι θά ἔστρωναν γιὰ δεῖπνο. Γιὰ χάρη τοῦ φίλου του, Παρασκευὴ πού ἦταν, θά νήστευε κι αὐτός. Θά ἦταν καλύτερα ἔτσι: πέστροφα καπνιστή, σαρδέλλες, ἐλιές, ἀγγουροντομάτα ἀπὸ τὸν κῆπο τοῦ μοναστηριοῦ. Θά τσιμποῦσαν πίνοντας ἄσπρο ἀφρώδες κρασί, τό «νέκταρ» πού ἔλεγε ὁ φίλος του. Θά δειπνοῦσαν σάν ξωμάχοι, μ' ἐκεῖνη τήν ὀρεξή καί τήν ἀπόλαυση πού τρώει κανεὶς στήν ἐξοχή, μακριὰ ἀπὸ τό σπίτι. Ὅσο θά δειπνοῦσαν μέ λιγοστὲς κουβέντες, αὐτός θά βρισκόταν ἀκόμα μέσα στήν ἐκκλησιά. Θ' ἀντίκριζε ἀπέναντί του τίς εἰκόνες τῶν Ἀγίων, ἔχοντας στ' ἄφτιά του τό κατανυκτικὸ ψάλσιμο τοῦ φίλου του. Κάθε φορά πού θά τσοῦγκρίζαν τά ποτήρια θ' ἀναρωτιόταν ἂν ἐκεῖνος ἦταν τόσο βαθιὰ ἐρωτευμένος ὅσο ἔδειχνε ἡ φωνή του στὸν ἐσπερινό. Εἶχαν μιλήσει κάνα δυὸ φορές γιὰ τὸν ἔρωτα καί τὴ σημασία του στή ζωή, ἀλλὰ ὄχι γιὰ προσωπικὲς τους ὑποθέσεις. Οὔτε κι ἀπόψε, ὅταν θά περνοῦσαν στό τσίπουρο καί στὰ καρύδια μέ τό μέλι ἀπὸ τό κτῆμα τοῦ μοναστηριοῦ, θά ἀνοιγαν τέτοια κουβέντα. Θά μιλοῦσαν ἴσως πάλι γιὰ τὰ παιδικὰ τους χρόνια, γιὰ τήν περίοδο τῶν σπουδῶν τους, γιὰ τίς μεταπτυχιακὲς σπουδὲς ἐκείνου στό ἐξωτερικό, γιὰ τήν πολιτικὴ κατάσταση, γιὰ ἄλλα. Τό θέμα, ὅπως τίς προηγούμενες φορές, θά ἐρχόταν μέ τὸν ἓνα καί τὸν ἄλλο λόγο. Μᾶλλον ὅμως,

σύμφωνα μέ τή διάθεσή του, θά ἄνοιγαν κουβέντα γιά λογοτεχνία πάλι, νά συνεχίσουν ὅσα ἄφησαν στή μέση στίς προάλλες.

Ὅπως εἶχε μπεῖ τό θέμα, ἐκεῖνος εἶχε δείξει τήν προτίμησή του γιά τίς Ἀκυβέρνητες πολιτεῖες καί Τό τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης. Προπάντων ὅμως γιά τίς Ἀκυβέρνητες πολιτεῖες καί ξέχωρα γιά τόν πρῶτο τόμο, μέ τίς πολιτικές, τίς κατασκοπευτικές καί τίς ἐρωτικές μηχανορραφίες τοῦ φερτοῦ πληθυσμοῦ στήν Ἱερουσαλήμ. Τήν ὥρα πού ὁ πόλεμος μαινόταν πιο πέρα καί τό αὔριο δέν ἔξερε κανένas τί θά βγάλει. Τόν γοήτευε αὐτή ἡ σύνθεση τῆς ἐγνοίας γιά τά πιο ἐφήμερα μέ τήν ἀγωνία γιά τό τί θά συμβεῖ στόν κόσμο. Καί μέσα σ' ὅλη τήν παραζάλη ὁ ἔρωτας στήν πιο ἀπόκοτη, τήν πιο βαθιά καί ὀδυνηρή μορφή του. Δράση καί στόχος σέ κοσμοπολιτικό περιβάλλον, ὅπως καί στούς ἄλλους τόμους τῆς τριλογίας. Αὐτός δέν θά διαφωνοῦσε, ἀλλά θά ἀντιπρότεινε τρία νεότερα πεζά πού τά ἔαζε πολύ ψηλά. Ὁ φίλος του, πού μόλις τά εἶχε διαβάσει, θά παρατηροῦσε πώς, μολονότι δέν τόν ἄφηναν ἀδιάφορο, δύσκολα θά τά ἔβαζε δίπλα στά προηγούμενα. Ὑπολείπονταν σέ γοητεία καί πλοκή, δέν προκαλοῦσαν καί συνάρπαζαν ὅπως ἐκεῖνα. Δέν εἶχαν τό εὖρος τους, τά ἱστορικά τους πλαίσια, τό μέγεθος τῶν γεγονότων. Αὐτός, γιά τήν ἀποψή του, θά ἤθελε νά εἶναι πειστικός αὐτόματα, μ' ἐκεῖνες τίς εἰκόνες πού εἶχε στό μυαλό του, νά τίς φανέρωνε ἂν ἦταν δυνατό χωρίς ἄλλα ἐπιχειρήματα. Νά τράβαγε μία κουρτίνα, νά ἔβλεπε ὁ φίλος του καί νά σώπαιναν συνεννοημένοι. Νά ἔδειχνε πότε διάβασε τά βιβλία τοῦτα, σέ ποιο περιβάλλον, σέ τί κατάσταση βρισκόταν, τί χρώματα γέννησαν μέσα του, τί ἤχους, τί μορφές, τί συναισθήματα, τί σκέψεις. Γιατί μέ ὅλα αὐτά μαζί πίστευε πώς ἦταν ἀξιόλογα βιβλία καί μάλιστα πιο ἀνιδιοτελή καί πιο γνήσια ἀπό τά ἄλλα δύο. Γιατί οἱ συγγραφεῖς τους εἶχαν φτάσει στό σημεῖο νά γράφουν ἀπροσποίητα, χωρίς ἰδεολογικές ἢ ἄλλες πανοπλίες. Γι' αὐτό κι ὁ λόγος τους ἦταν ἀπροσχημάτιστος, ἀνιδιοτελής, γυμνός κι ἀνυπεράσπιστος... Ἀνάμεσα στά βιβλία πού προτιμοῦσε ἐκεῖνος καί σ' αὐτά πού προτιμοῦσε αὐτός ἔβλεπε κάποιες διαφορές στίς λεπτομέρειες, πού μέτραγαν ὅμως πολύ γι' αὐτόν. Ὁ φίλος του θά σώπαινε ἐρωτηματικά. Ὅχι στήν ποσότητα, θά ἔλεγε αὐτός, οὔτε στήν πλοκή, οὔτε στά ἱστορικά πλαίσια, οὔτε στό μέγεθος τῶν γεγονότων — ἂν καί συζητήσιμα ὅλα αὐτά — ἀλλά στό ποιοτικό ἐπίπεδο, ἀπό τήν πλευρά τῆς ἀνιδιοτέλειας καί τῆς χειραφετημένης στάσης τῶν συγγραφέων. Τό Γιά ἓνα φιλότιμο,

σύμφωνα μέ τή διάθεσή του, θά ἄνοιγαν κουβέντα γιά λογοτεχνία πάλι, νά συνεχίσουν ὅσα ἄφησαν στή μέση στίς προάλλες.

Ὅπως εἶχε μπεῖ τό θέμα, ἐκεῖνος εἶχε δείξει τήν προτίμησή του γιά τίς Ἀκυβέρνητες πολιτεῖες καί Τό τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης. Προπάντων ὅμως γιά τίς Ἀκυβέρνητες πολιτεῖες καί ξέχωρα γιά τόν πρῶτο τόμο, μέ τίς πολιτικές, τίς κατασκοπευτικές καί τίς ἐρωτικές μηχανογραφίες τοῦ φερτοῦ πληθυσμοῦ στήν Ἱερουσαλήμ. Τήν ὥρα πού ὁ πόλεμος μαινόταν πιό πέρα καί τό αὔριο δέν ἤξερε κανένας τί θά βγάλει. Τόν γοήτευε αὐτή ἡ σύνθεση τῆς ἔγνομιας γιά τά πιό ἐφήμερα μέ τήν ἀγωνία γιά τό τί θά συμβεῖ στόν κόσμο. Καί μέσα σ' ὅλη τήν παραζάλη ὁ ἔρωτας στήν πιό ἀπόκοτη, τήν πιό βαθιά καί ὀδυνηρή μορφή του. Δράση καί στόχος σέ κοσμοπολιτικό περιβάλλον, ὅπως καί στούς ἄλλους τόμους τῆς τριλογίας. Αὐτός δέν θά διαφωνοῦσε, ἀλλά θά ἀντιπρότεινε τρία νεότερα πεζά πού τά ἔβαζε πολύ ψηλά. Ὁ φίλος του, πού μόλις τά εἶχε διαβάσει, θά παρατηροῦσε πώς, μολονότι δέν τόν ἄφηναν ἀδιάφορο, δύσκολα θά τά ἔβαζε δίπλα στά προηγούμενα. Ὑπολείπονταν σέ γοητεία καί πλοκή, δέν προκαλοῦσαν καί συνάρπαζαν ὅπως ἐκεῖνα. Δέν εἶχαν τό εὖρος τους, τά ἱστορικά τους πλαίσια, τό μέγεθος τῶν γεγονότων. Αὐτός, γιά τήν ἀποψή του, θά ἤθελε νά εἶναι πειστικός αὐτόματα, μ' ἐκεῖνες τίς εἰκόνες πού εἶχε στό μυαλό του, νά τίς φανέρωνε ἂν ἦταν δυνατό χωρίς ἄλλα ἐπιχειρήματα. Νά τράβαγε μία κουρτίνα, νά ἔβλεπε ὁ φίλος του καί νά σώπαιναν συνεννοημένοι. Νά ἔδειχνε πότε διάβασε τά βιβλία τοῦτα, σέ ποιό περιβάλλον, σέ τί κατάσταση θρυσκόταν, τί χρώματα γέννησαν μέσα του, τί ἤχους, τί μορφές, τί συναισθήματα, τί σκέψεις. Γιατί μέ ὅλα αὐτά μαζί πίστευε πώς ἦταν ἀξιόλογα βιβλία καί μάλιστα πιό ἀνιδιοτελῆ καί πιό γνήσια ἀπό τά ἄλλα δύο. Γιατί οἱ συγγραφεῖς τους εἶχαν φτάσει στό σημεῖο νά γράφουν ἀπροσποίητα, χωρίς ἰδεολογικές ἢ ἄλλες πανοπλίες. Γι' αὐτό κι ὁ λόγος τους ἦταν ἀπροσχημάτιστος, ἀνιδιοτελής, γυμνός κι ἀνυπεράσπιστος... Ἀνάμεσα στά βιβλία πού προτιμοῦσε ἐκεῖνος καί σ' αὐτά πού προτιμοῦσε αὐτός ἔβλεπε κάποιες διαφορές στίς λεπτομέρειες, πού μέτραγαν ὅμως πολύ γι' αὐτόν. Ὁ φίλος του θά σώπαινε ἐρωτηματικά. Ὅχι στήν ποσότητα, θά ἔλεγε αὐτός, οὔτε στήν πλοκή, οὔτε στά ἱστορικά πλαίσια, οὔτε στό μέγεθος τῶν γεγονότων —ἂν καί συζητήσιμα ὅλα αὐτά— ἀλλά στό ποιοτικό ἐπίπεδο, ἀπό τήν πλευρά τῆς ἀνιδιοτέλειαις καί τῆς χειραφετημένης στάσης τῶν συγγραφέων. Τό Γιά ἓνα φιλότιμο,

Τό πουκάμισο τοῦ Κένταυρου καί Τό κοινόβιο, εἶχαν γραφεῖ χωρίς κρατούμενα. Οἱ συγγραφεῖς τους εἶχαν ἀπογυμνωθεῖ προτοῦ τά πραγματώσουν κι ἀπό τό τελευταῖο καταφύγιο τῶν ἀδυναμιῶν τους. Πατώντας μόνο στά δικά τους πόδια. Χωρίς ὑποβολεῖς, χωρίς ιδέες ἐτοιμες, παρά μόνο μέ τό ξόδεμα τῆς ψυχῆς τους. Ὅσο καί ἂν συζητήσῃ κανεῖς τή μικρή ποσότητά τους, τά κείμενα αὐτά δέν ἐπαυαν νά εἶναι σταθμά ποιότητος.

— Θά ἔβγαιναν, μέ τά ἴδια σταθμά, σκάρτα τά βιβλία τοῦ Τσίρκα καί τοῦ Χατζῆ;

— Ὅχι σκάρτα, ὄχι. Ἀπλῶς ὑστεροῦν σέ μερικά λεπτά σημεῖα ἀπό τά παραπάνω. Ζήτημα ἀποχρώσεων ἴσως. Ὁ Χατζῆς ἔχει ἓνα σχετικό ἰδεολογικό ἔνδυμα — σκέψου τό γνωστό διήγημά του «Ὁ Σιούλας ὁ ταμπάκος». Πράγμα πού, ἔστω καί στά ψιλὰ γράμματα, κάτι χάνει στό ζῦγι τῆς γνησιότητος. Ὁ Τσίρκας ἀσφαλῶς λιγότερο, ἀλλά ὄχι καί ἰδεολογικά ἀγνός. Ἔχει συνεπῶς ἀνάλογο ἔλλειμμα στό ζῦγι τῆς γνησιότητος ἐπίσης.

— Ἀναρωτιέμαι ἂν εἶναι ἔτσι, θά ἔλεγε ἐκεῖνος. Ἀλλά κι ἂν εἶναι, εἶναι μιά πλευρά μονάχα. Ὑπάρχουν τόσα ἄλλα γιά νά θυμώμαστε καί νά μὴν ἀδικοῦμε τά λογοτεχνικά ἔργα.

Ἀντί γιά ἀπάντηση αὐτός θά ἤθελε νά πεῖ αὐτά πού ἔνωθε, ἀλλά δυσκολευόταν νά τά πεῖ κι εἶχε τό φόβο μήπως τελικά φανεῖ ἀνόητος. Πῶς νά ἔλεγε λ.χ. πῶς ὁ Χάκκας εἶχε βρεῖ τή μοναξιά του πάνω στήν καρέκλα ὅταν ἔγραφε, τή στάση του, τή σχέση του μέ τά γύρω πράγματα, τό χρῶμα τῆς φωνῆς του. Καί ἀνεβαίνοντας στόν Ἀῖ-Γιώργη τόν Κουταλᾶ ἦταν ἀνάλαφρος μέ λυμένα μέλη, πατοῦσε ἐλεύθερα, ἔβλεπε τόν τόπο σάν μετά ἀπό ἀπόβροχο, εἶχε λαγαρή ξανθιά φωνή, κι εἶχε ἀφήσει πίσω του τό παρελθόν του... Καί πῶς νά ἔλεγε ὅτι ὁ Ἰωάννου, ὅταν βιάζε ἐκεῖ «κάτω στίς ἀκτές τῆς Ἀφρικῆς», περιφερόταν ὀλόγυμνος μέ συντροφιά τίς πατημασιές του, γεωγραφοῦσε τήν ἀπέραντη ἔκταση τῆς ἔρημος σύμφωνα μέ τά στενά δρομάκια καί τούς προσφυγικούς μαχαλάδες τῆς Θεσσαλονίκης κι ἔβαφε τήν ἀμμουδερή ἔκταση μ' ἐκεῖνο τό κοκκινόμαυρο χρῶμα πού ἔβγαζε ἀπό μέσα του... Πῶς νά ἔλεγε ἀκόμα ὅτι ὁ Μηλιώνης, ὅταν τριγυρνοῦσε στήν Ἀμμόχωστο, ἦταν ὀλότελα διάφανος καί μποροῦσε νά δεῖ κανεῖς τήν καρδιά του νά χτυπάει, τούς πνεύμονές του νά δουλεύουν, τούς μυῶνες του νά συσπῶνται. Πόσο δέν εἶχε τίποτε νά κρύψει ἀπό τίς ἀδυναμίες του, τίς συγκινήσεις του, τίς σκέψεις του, τά δειλινά του. Πόσο γινόταν,

ὅταν ἔπεφτε ὁ ἥλιος, ἡ ἐπιφάνεια τῶν βράχων πού δεχόταν τὰ χρώματα τῆς μέρας μέσα στή μοναξιά τους...

Τίποτα ἀπό αὐτά δέν θά ἔλεγε. Θ' ἀκολουθοῦσε μόνο τίς εἰκόνες πού ἔρχονταν στό νοῦ του, ἡ μία μετά τὴν ἄλλη, γιὰ τοὺς συγγραφεῖς αὐτοὺς, ἀφήνοντας τό φίλο του νά λέει τὰ δικά του. "Ὡσπου νά βάραιναν σιγά σιγά τὰ κεφάλια ἀπὸ τό κρασί καί τό ρακί καί νά ῥχόταν πιά ἡ ὥρα πού θ' ἀκουγόταν μοναχά ὁ γκιόνης ψηλά στὸν πλάτανο, τό νερό τῆς βρύσης, τό ποτάμι καί τὰ νυχτερινὰ τριζόνια...

---

* Μέρος εὐρύτερης σύνθεσης

